

idej povežejo v pregledu nekaterih za epistemološke razprave relevantnih idej Luhmanna, v katerih je najti stične točke tako z Webrom kot s Popperjem.

Mali osebnosti in teoretske dosežke Webra, Popperja, Kuhna in Luhmanna na področju epistemologije znanosti prikaže v kontekstu njihovega časa, hkrati pa opozori na točke, kjer so bili ti misleci zmožni »videti dlje« in tedanje stanje duha tudi presegati. Najnovejšo Malijevo monografsko delo je tako dobrodošlo in pomembno branje za katerega koli znanstvenoraziskovalnega profesionalca, pa tudi kakšnega radovednejšega, ambicioznejšega študenta ali laika, ki si želi bolj poglobljen, natančnejši in kritičen vpogled v temeljne predpostavke znanstvenega raziskovanja.

Mitja Durnik

Primož Šterbenc: Šiiti: geneza, doktrina in zgodovina odnosov s suniti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2005. 572 strani (ISBN 961-235-203-8), 22,95 evrov

Knjiga Primoža Šterbenca *Šiiti: geneza, doktrina in zgodovina odnosov s suniti* je vsaj poskus razumeti zgodovinsko okolje Iraka, če že ni temeljita analiza tega okolja. Je tudi pravo nasprotje »komercialnim« in »instantnim« analizam, ki prevladujejo v medijih. Avtor z veliko natančnostjo pristopa k problemu, v katerem je bil prelomni dogodek padec iraškega diktatorja Sadama Huseina, do katerega je prišlo s pomočjo t. i. koalicije voljnih, ki pa je vendarle le še poglobil konflikt med šiitsko in sunito skupnostjo.

V začetnem delu knjige avtor poleg opredelitve nastavkov raziskovanja in glavnih pojmov podaja osnovno informacijo o »razodetju« – embrionalni obliki nove monoteistične religije: v letu 610 v mesecu ramadanu naj bi Mohamed v osami na gori Hira doživel božansko razodetje, in rojen je bil islam – nova religija. Prerok Mohamed je razumel božji glas kot razodetje, poslanstvo, da je njegova življenjska vloga postati in biti božji glasnik. Razodetje naj bi sprejemal vse do svoje smrti in so zbrana v sveti knjigi Koran. Koran je neke vrste zbir odgovorov in vodil za življenje muslimanov, vendar, kot poudarja Šterbenc, ta pravila niso sestavljena sistematično, temveč so zapisana v verzih, ki so si večkrat nasprotujoči. Strokovnjaki za Koran so uvedli pravilo abrogacije, ki določa, da najpozneje razodeti verz odpravlja veljavnost prejšnjih, če gre za isto zadevo. Po ostrih teoloških sporih je prevladalo prepričanje, da je sveta knjiga »neustvarjena« in »večna«. Obenem se je razvila dogma o »neposnemljivosti« Korana. Po smrti Mohameda Koran veljal za edini vir islamskega prava, pozneje je bil dopolnjen le še s hadisi. *Al Hadis* pomeni tradicijo in poročilo o izjavah in dejanjih preroka Mohameda, *suna*, ki vsebuje celoten sklop hadisov, pa so pravila, ki jih je prerok postavil s svojih zglednim ravnanjem.

Šterbenc navaja, da je prišlo do cepitve na sunito in šiito predvsem zaradi različnih mnenj o nasledniku preroka Mohameda. Del vernikov (pozneje v razvoju suniti) je menil, da mora biti naslednik izbran na podlagi soglasja – *džama* ('priti skupaj'), poznejša šiitska skupnost pa je zagovarjala tezo izbora po načelu genealogije – teza, da mora naslednik velikega preroka izhajati iz njegove rodovne skupnosti, tj. iz klana Hašim. Konflikt glede naslednika je, tako avtor, vseboval tudi religijsko-ideološko različne poglede na to, kako naj se vzpostavi idealna muslimanska skupnost, kar pomeni, da gre tudi za pravno vprašanje. Poznejši suniti so menili, da skupnost lahko postane idealna z doslednim spoštovanjem islamskega prava – ne oziraje se na lastnosti in izvor voditelja, ki naj bi bil zgolj zaščitnik islamskega prava. Razlaga poznejših šiitov pa je govorila o tem, da je bil prerok karizmatičen voditelj, ki je imel posvetno in duhovno

oblast, zato bi bil za naslednika primeren ravno tak voditelj, ki bi izhajal iz rodbine preroka. Kot trenutek dokončnega razcepa med šiiti in suniti Šterbenc razume pokol pri Karbali, kjer je bil ubit prerokov vnuk Husein. V islamski zgodovini obstaja še ena temeljna cepitev med glavnima skupinama. Suniti so obdobje štirih kalifov obravnavali kot zlato obdobje islama, šiiti pa so menili, da je bil od štirih omenjenih le Ali (bratranec in zet Mohameda) edini pravi naslednik velikega preroka. Šiitska skupnost Aliju pripisuje tudi globoko poduhovljenost in predanost Bogu, prvim trem kalifom pa šiiti teh lastnosti ne priznavajo.

Šterbenc v knjigi nato nadaljuje z opisom šiitske religijske doktrine, kjer namenja posebno pozornost imamat, ki je po njegovem mnenju utemeljuje razliko med šiizmom in sunizmom. Če je imamat duhovna usmeritev, ima kalifat politično funkcijo. Kot trdi avtor, je združevanje obeh nemogoče, saj obstajajo velike razlike v pojmovanju nasledstva in oblasti. Šiiti imamat pripisujejo več pomembnih in celo nadnaravnih lastnosti. Šiitska opredelitev iz približno 8. stoletja je bila, da noben zakon v muslimanski skupnosti ne more biti sprejet brez privolitve legitimnega prerokovega naslednika – resničnega alidskega imama. Suniti pa so bili nasprotno prepričani, da muslimanska skupnost kot celota lahko potrjuje veljavnost določenega zakona. Torej imamata niso razumeli kot temeljne načela religije.

Šiitska veja islama ni enotna, temveč se deli na različne ločine in podločine. V tem okviru je pomembno razumevanje zgodovinske vloge in pomembnosti imamov. Razen dela družov vse šiitske skupine imame pojmujejo kot duhovne naslednike preroka Mohameda. Obstajajo tri temeljne ločine: dvanajstniki, zajditi in ismaliti, poleg njih pa še ismalitski podločini nizaritov in mustalitov. Avtor ob tem poudarja, da je mogoče kot ločeni skupini obravnavati še duze in skupino nusajritov (alavitov).

V knjigi Šiiti: geneza, doktrina in zgodovina odnosov s suniti je dodan zgodovinski oris položaja šiitov. Ta oris se začne v obdobju od sredine 10. stoletja do sredine 11. stoletja, v katerem so šiiti dosegli višek svojega vojaškega, političnega in družbenega razvoja, zaradi česa se ta čas imenuje šiitsko stoletje. V tem času so se razvile šiitske doktrine, predvsem dvanajstniška, pa tudi močne državne tvorbe, po pisanju avtorja celo imperiji. V 11. stoletju je prišlo v notranjosti islamskega sveta do pomembnih družbenih in političnih sprememb, začeli so se namreč vdori in priseljevanje turško-mongolskih ljudstev z območja notranje Azije na območje iranskega in arabskega sveta. Prvo ljudstvo iz notranje Azije – seldžuški Turki – je prekinilo t. i. šiitsko stoletje in odpravilo prevladujoči šiitski vpliv ter utrdilo prevlado sunitskega islama. Med 11. in 13. stoletjem se je islamski svet soočil z novo nevarnostjo – križarskimi pohodi. Križarji so vse od prvega pohoda izvajali zločine, ki so imeli močan vpliv na poznejše (ne)sprejetje krščanstva v islamskem svetu. Nadalje so začela v 13. stoletju »srce« islamskega sveta napadati mongolska ljudstva, ki so bila do tedaj po mnenju avtorja najbolj nevarna. Vendar pa je mongolski vdor bolj kot za šiitsko vejo prinesel usodne posledice za sunite. Sunitski zgodovinarji pogosto celo obtožujejo šiite, da so kolaborirali z Mongoli. Šiiti so bili v času vladavin sunitskih dinastij v veliki meri izpostavljeni preganjanju in so bili naklonjeni neislamskim osvajalcem. Šterbenc to dejstvo opisuje kot neke vrste »pasivno kooperativnost« ali »tolerantnost«.

Prva polovica 16. stoletja je bila znova pomembna prelomnica za islamski svet. Na ozemlju Irana se je izoblikoval safavidski imperij, ki je postal trajna opora vsem šiitom, vlada pa je prebivalstvo trajno spreobrnila v šiizem. V osrednjem delu islamskega sveta se je oblikoval osmanski imperij, ki je bil državna tvorba sunitov – večina tedaj obstoječega šiitskega prebivalstva je prešla pod jurisdikcijo sunitske oblasti.

Irak je postal formalno neodvisen z odobritvijo Velike Britanije in ob tem, ko je komisija Društva narodov leta 1931 podala oceno, da Irak izpolnjuje pogoje za oblikovanje neodvisne države. V obdobju 1932–1958 je bil Irak monarhija, v kateri je prevladovala sunitska veja islama, ki so jo šiiti označevali tudi kot okupacijsko vladavino. Skupina Svobodnih častnikov, sestavljena večinoma iz arabskih sunitov, je leta 1958 izvedla državni udar, zrušila monarhistično ureditev ter usmrtila kralja Fejsala II. Leta 1963 je v Iraku prišlo do novega državnega prevrata, ki sta

ga skupaj izvedli sekularno-socialistična stranka Baas in skupina arabskih nacionalističnih častnikov. Na oblast je prišel polkovnik Abd As Salam Arif, obenem pa je to pomenilo začetek štiriletnega »zlatega« obdobja za iraške šiite – delno zaradi njihove podore pri zrušitvi prejšnjega iraškega predsednika republike brigadirja Abda Al Karima Kasima, delno pa zaradi dejstva, da se je aktualni režim (sunitski) soočal z notranjimi trenji. Položaj iraških šiitskih dvanajstnikov se je znova poslabšal leta 1968, ko je oblast popolnoma prevzela stranka Baas. Nova oblast je bila prepričana, da so suniti v privilegiranem položaju nad iraškimi Kurdi in šiiti.

Leta 1979, ko je iraški predsednik postal Sadam Husein, sta se pritisk in represija nad šiiti nadaljevala tudi ob podpori sosednjega Irana, ki je bil pod vplivom islamske revolucije. Homeini je pozival k temu, da se tudi v Iraku vzpostavi islamska vlada. Ko je bil leta 1980 izveden poskus atentata na zunanjega ministra Tarika Aziza, je dal Husein usmrtiti glavnega šiitskega ajatolo Mohameda Bakirja Al Sadra. Ob prvi zalivski vojni so sunitske množice zelo jasno in odločno nasprotovale amerškemu posredovanju. Šiiti so po eni strani podpirali odhod ameriških in tujih sil iz Savdske Arabije, obenem pa so pozivali mednarodno skupnost, naj kaznuje Huseina.

Husein se je na oblasti obdržal 24 let. Koalicija zahodnih držav je marca 2003 napadla Irak in končala njegovo vladavino. Urejanje in sestavljanje »novodobnega« Iraka pa se je prelevilo v kaotično ureditev s stalnimi gverilskimi napadi na območju sunitskega trikotnika. Kot v zaključku knjige Šiiti: geneza, doktrina in zgodovina odnosov s suniti trdi Šterbenc, napadi sunitov na okupacijske sile niso le »patriotski«, temveč pomenijo tudi boj za ohranitev stoletnega privilegiranega družbenega položaja. Kot končno posledico sovražstva med šiiti in suniti ter tujega vojaškega posredovanja ni mogoče izključiti državljanske vojne – ali pa ta morda že poteka? Avtor omenja tudi sunitsko zgodovinsko percepcijo ameriškega zavojevalca kot mongolskega osvajalca.

Nedvomno je Šterbenčeva analiza pomemben prispevek k razumevanju trenutnih razmer na območju Iraka ter osnova za nadaljnje preučevanje in analizo dogodkov ter njihovih mogočih razvojov v prihodnosti. Kritično lahko pripomnimo le, da se velika natančnost pri pojasnjevanju nekaterih rodbinskih vezi zdi pretirana, zahteva dobro bralčevo predznanje, obenem pa rdečo nit zgodbe na nekaterih mestih nekoliko zakrije, po drugi strani pa bi avtor lahko bolj prepričljivo opredelil svoj teoretsko-metodološki pristop.